

אינו מגיס לבו בתלמודו

גסות הלב – מהי?

כמדומה ש"העולם" רגיל להבין זאת כגאווה, דהיינו, שהמשנה באה להזהיר מפני גאוות הלומד בתלמודו. ואכן, כך פירשו זאת כמה מקדמונינו, כגון במרכבת המשנה (לר"י אלאשקר): "שלא יהיה מגיס לבו בתלמודו, שאע"פ שיראה שלא יש מי שגדול ממנו – לא יתגאה במה שהשיג, שצריך שידע שלא הגיע בחכמתו לטפה מן הים". ובפרקי משה (לר"מ אלמושינינו): "ולא מגיס לבו בתלמודו – והוא שלא יתגאה לבו במה שהשיג מן החכמה והתלמוד שיעור רב". ובמהרי"ל (הלכות עשי"ת, יא): "אל יגיס לבו בתלמוד תורה, לומר אני משכים ומעריב נשף ושחר לבית המדרש אמאי לא אגיס דעתי יותר מאחרים? לא יאמר כל אלה, רק יאמר מאד מאד אהיה שפל ונדכא בפני כל".

ברם, יש שעמדו על כך שאין זה פירושו המדויק של המושג. בלשון חז"ל מצאנו הבחנה בין "גסות רוח" לבין "גסות לב". "גסות רוח" היא תכונת אופי קבועה של גאווה, כפי שמופיע במקומות רבים (כגון בסוטה ד"ה, ובסוכה כט ע"ב הנגדה בין "גסי רוח" לענווים). לעומת זאת, "גסות לב" איננה שם לתכונת אופי מסוימת, אלא תיאור למצב רוח ביחס למושא כלשהו, ועיקרו הוא **ההרגל**, כלשון הרמב"ם (סוטה פ"א מ"ו): "ועניין גס – רגיל".¹ לפיכך, בדרך כלל "גסות לב" אינה מוזכרת כעניין העומד בפני עצמו, אלא מתייחסת לעניין ספציפי: "גס לבו ב...". כך, למשל, בתוספתא בכתובות פ"א ה"ד: "ביהודה בראשונה היו מיחדין את החתן ואת הכלה שעה אחת קודם לחופה, כדי שיהא לבו גס בה". ובגיטין סא ע"ב: "מפקדין תרומה אצל ישראל עם הארץ ולא אצל כהן עם הארץ, מפני שלבו גס בה", כלומר:

* רב ביהכ"נ 'משכן שמואל' בירושלים וחבר המכון התורני בית הבחירה שע"י מכון המקדש.

1. הדוגמה שם צריכה תלמוד: "וכל הרוצה לראות בא לראות חוץ מעבדיה ושפחותיה, מפני שלבה גס בהן". לכאורה היחס לעבדים ולשפחות אינו הרגל גרידא אלא גאווה, והיא הגורמת לסוטה שלא להשפיל את עצמה בעיניהם בהודאה במעשיה. אולם לשון רש"י (ז ע"ב): "שלבה גס בה – כשאדם רואה **בני ביתו** דעתו מתגברת עליו ולא תירא", דהיינו: החשש איננו שהסוטה תתגאה עליהם בגלל עליונותה עליהם, אלא שבגלל שהיא רגילה אליהם והיא תמצא את עצמה בסביבתה המוכרת היא תאבד בחברתם את אימת המעמד.

ישראל המקבל תרומה מתרגש ומעניק לה יחס מיוחד, ויזהר בטהרתה, מה שאין כן כהן, עבדו קבלת התרומה היא דבר שבשגרה. כך גם מובנה של גסות הלב במשנה ביבמות פ"ד מ"י, גיטין פ"ז מ"ד, בבלי מו"ק כו ע"ב (עיין ריטב"א שם), קידושין לג ע"א, ועוד.

דרכו של אדם שבמפגש הראשוני שלו עם דבר חדש יש לו תחושה שהוא עומד בפני דבר מיוחד במינו. במפגש עם אדם חדש, יש בתחילה התרגשות, ביישנות טבעית ואף תחושה מסוימת של יראה מפני הבלתי מוכר: מי יודע כיצד הלה יגיב לכל אמירה והתנהגות שלי? אולם בהדרגה, ככל שההיכרות מתחזקת תחושת היראה מתחלפת לתחושת "גובה העיניים", ואת מקומה של ההתרגשות תופסת האדישות. בשפתם של חז"ל, **אובדן ההתרגשות הוא גסות הלב**. לאמור: כל עוד קיימת הרתיעה הראשונית הלב "קטן", ואובדן הרתיעה הוא התגדלות הלב וגסותו. יחס זה, כשלעצמו בדרך כלל אין בו כל פגם, ואין לצפות שמפגש מתמשך יעורר בהתמדה את אותם רגשות שעורר המפגש הראשוני. לא כן עם התורה: זו אמורה לעורר באדם רגש מתחדש של יראת כבוד.

כך פירש זאת רבי מתתיה היצהרי: "ואינו מגיס לבו בתלמודו - לשון גס בתלמוד לפעמים ר"ל רגיל". ובתפארת ישראל: "אינו רוצה לומר שאינו מתגאה בלימודו, דזה אינו מעלה, רק מניעת חסרון נורא, ואם כן מה זה שבח בחיוביו? אלא פירוש מלת 'גס' כמו 'שלבנו גס בה', דרוצה לומר, שני בני אדם המכירים זה את זה שאינם מתבוששין זה מזה בשעושה דבר שאינו של צניעות בפניו. והכי נמי דקאמר 'אינו גס לבו בתלמודו', ר"ל שאינו חושב את עצמו כרגיל עמה, רק כמדבר עם ארוסתו הנכבדת שאינו מכירה עדיין, ולהכי כשיעסוק בה יש לו בושת פנים".

גסות לב בהוראה

במשנה באבות פ"ד מ"ז אומר רבי ישמעאל ברבי יוסי: "והגס לבו בהוראה - שוטה, רשע, וגס רוח". פתח ב"גסות לב" וסיים ב"גסות רוח", שהיא הגאוה, כאמור. לאמור: מי שמתייחס לפסיקת הלכה כאל עניין שבשגרה, דבר של מה בכך, הרי זה שוטה, מפני שכל מקרה דורש עיון מדוקדק בפני עצמו; רשע, שכן אין יראת ה' לנגד עיניו לבדוק את עצמו היטב שמא יטעה בדין; וגס רוח, החושב עצמו לבעל תפיסה מהירה ושיקול הדעת שאינו זקוק לעיון מרובה והתייעצות. כך פירש רבי מתתיהו היצהרי גם את "גס לבו בתלמודו": "נראה לי שרמז למה שאמרו בתחלת המסכת 'הו מתונים בדין' (פ"א מ"א)... כלומר, זה החכם כשבא לפניו דבר הוראה אינו משים עצמו כרגיל בתלמודו ויחתוך מיד כפי מה שיראה לו בתחלת המחשבה, אבל יעיין בו היטב וידקדק בו כאלו הוא מתחיל בעיון, וירצה

לישא וליתן בו עם חביריו ותלמידיו. ולזה סמך לו: ואינו שמח בהוראה". שני עניינים הוזכרו כאן: מהירות ההחלטה, והתייעצות עם עמיתים. בימינו, כאשר יש ביקוש לתשובות מהירות על כל שאלה, וכל אחד יכול לפרסם בתוך שניות פסקי הלכה לכל קצווי תבל, עניין זה ראוי להדגשה יתירה: חובה על מורי הוראה לחשוב היטב בטרם יענו, ובמקרים מורכבים ראוי להם להתייעץ. יתירה מזו: אם לפי ידיעתם המקרה שלפניהם הוא תקדימי, דהיינו שאינם יודעים פסק מפורש שכבר נאמר על מקרה זה, והם צריכים לשקול בדעתם ולדמות מילתא למילתא, הרי שההתייעצות עם חכמים הזמינים להם היא חובה גמורה (כמובן, אם התשובה איננה דחופה).

כך לשון הרמב"ם (סנהדרין כ, ה) והשולחן ערוך (ח"מ י, ב): "כל מי שבא לידו דין, ומדמהו לדין אחר שבא לידו כבר ופסקו, ויש עמו בעיר גדול ממנו בחכמה, ואינו נמלך בו - הרי זה בכלל הרשעים שלבם גס בהוראה". ומסתבר שבימינו "עמו בעיר" לעניין זה הוא כל חכם העונה בעצמו לטלפון.

אגב, בברכי יוסף (ח"מ שם, אות ד) מחדש שכאשר יש בעיר בית דין של שלושה שמתונים בדין, אין עליהם חיוב להתייעץ עם שאר חכמי העיר, ונראה שרצונו לומר שגם אין חובה להתייעץ עם הרב הגדול ביותר. דהיינו, חיוב זה נאמר על מי שמחליט לבדו, ולא על מי שמתיעץ עם קבוצת עמיתים ברמתו.

נביא עוד מספר מקורות שמדגישים את חשיבות העניין וחומרנו. בבית יוסף (י"ד סי' רמב) הביא את המעשה בירושלמי במועד קטן (א, י): "רבי מנא איתבר עוקא דסולמיה. שאל לרבי יונה אבוי, שרא ליה; אפילו כן אמר ליה: פוק חמי חד סב וסמוך עלוי. נפק ואשכח רבי בון בר כהנא ושאל ליה, שרא ליה". וסיים הבית יוסף: "כתבתי גם זה ללמד שלא יהא אדם גס לבו בהוראה".

ובשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' ה): "ויראה שאסור להורות לבדו אפילו היכא דליכא דעדיף מניה, שאפילו בפני חברו אינו רשאי להורות בהוראה שאינה פשוטה עד שיצטרף חבירו עמו לעיין בדבר, וטובים השניים מן האחד... ולא יגיס לבו בהוראה, אע"פ שסבור שיש לו ראיות, שהרי גדולי חכמי התלמוד לא היו סומכין על דעתם בלבד... ומכל שכן שלא הותר לו לחלוק על אדם גדול לעשות מעשה על פי עצמו בלבד".

ובשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' פו): "מילתא דתליא בסברא, ואדם מסופק הלכה כדברי מי ואינו רוצה להיות גס לבו בהוראה כשוטה רשע, פשוט הוא שצריך למלוך עם חביריו הצדיקים ותשועה ברב יועץ... ומי בזמן הזה שיכול לומר על עצמו, ואיך יוציא דבר גדול מתחת ידו ולא יטול רשות מרבותיו וחביריו גאוני הזמן, כי לא אלמן ישראל תל"ית".

ובשו"ת משפטי עוזיאל (ה"ד הו"מ ס' א): "עוד מצוה שניה ואזהרה חמורה, והיא: המלכה. זאת אומרת, התיעצות והשגת הסכמת מי שגדול ומומחה ממנו. וכל הגס לבו בהוראה לדון על דעת עצמו, וכל מי שאינו נמלך ברבותיו, ומדמה מלתא למלתא בקלות ראש, לא רק שאינו יכול להקרא שופט צדק אלא שהוא נקרא: שוטה רשע וגס רוח".

עניין נוסף שהוזכר בפוסקים כסוג של "מגיס לבו בהוראה" הוא הסתמכות על שיטה יחידאית שנדונה בפסיקה הקדומה ונדחתה. כך לשון הבית יוסף (אה"ע סי' יז): "והנך רואה כמה רברבי חולקין על ר' אליעזר מוורדון בטעמים נכוחים וברורים... וכל הגס לבו בהוראה להתיר אשה על פי אותה תשובה עתיד ליתן את הדין, לכן שומר נפשו ירחק ממנה" (אמנם דוגמה זו שדן בה, סברת "אבד זכרו", משמשת בפוסקים כסניף נוסף להיתר, בפרט מחמת שנתחזקה בימינו אלף מונים; אולם אין בכך כדי לערער על העיקרון).

גם עניין זה ראוי למשנה הדגשה בימינו. קל מאוד לאתר במאגרי מידע דעה פלונית ואלמונית ולהציג אותה בהבלטה כדרך המלך. אולם, מלאכת הפסיקה איננה מתמצית באיתור מקורות נידחים. שומה על פוסק ההלכה לבחון את משקלה של כל דעה, מה ראיותיה ובאיזו מידה התקבלה.

אמירות שונות בשם התורה מתפרסמות חדשות לבקרים, ולא כל חוות דעת תורנית עומדת בכללי האתיקה ההלכתית שנקבעו במסורת ההלכה. לגדולי הרבנים אין כלים מספיקים להתמודד עם התופעה, וכל התקפה פומבית על פסק הלכה כלשהו עלולה להיחשד כנגועה באינטרסים שונים. שומה אפוא על הציבור המקיים "עשה לך רב" מתוך רצון אמיתי לקיים את דבר ה', להבחין בעצמו בין פסיקה שיש בה מגסות הלב לבין פסיקה המבקשת בענווה את דבר ה'.